

MELLEM DANNEELSE OG NYTTE: FOLKEHØJSKOLERNES ROLLE GENNEM TIDEN

**HANS HENRIK HJERMITSLEV, LEKTOR, PH.D.
UC SYD (HHHJ@UCSYD.DK)**

HOVEDPUNKTER

Folkehøjskolerne har lige siden den første skole i Rødding i 1844 overlevet ved at supplere dannelse for livet med nyttige kompetencer for erhvervslivet.

Folkehøjskolen har mestret kunsten at lokke forældre og elever til gennem studie- og erhvervsforberedende fag (kompetencer) og så give dem livsoplysning (dannelse) med i købet.

Folkehøjskolerne har haft en dobbelt rolle som både frie alternative uddannelsesinstitutioner i civilsamfundet (samfundskritik) og som håndlangere for staten (studieforberedelse, arbejdsløshed, integration, sociale problemer)

Kampen om folkehøjskolernes formål står i dag mellem dannelse og selvudvikling, og *ikke* mellem dannelse/livsoplysning og kompetencer/konkurrencestat.

NEDSLAG I FOLKEHØJSKOLENS IDÉHISTORIE

1. 1864-1950 – Grundtvigs og landbrugets skole: historisk-poetisk dannelse og landbrugsfaglig uddannelse: Jannik Lindbæk, Ubberup, Jakob Knudsen, Mellerup.
2. 1950-1970 – Landbokulturens død. Den politiske højskole: Hal Koch, Krogerup, den litterære højskole: Knud Hansen, Askov, Den koldske og kunstneriske højskole, Arne Brandt Pedersen, Vrå.
3. 1970-1990 – Ungdomsoprør og fragmentering: kreativitet, musik, terapi og marxisme.
4. 1990-2018: Kampen mod konkurrencestat og kompetencetænkning, dannelse vs selvudvikling. Højskolepædagogik: nytolkning af livsoplysning og det historisk-poetiske.

1864-1950

Den historiske højskole: I Grundtvigs fodspor

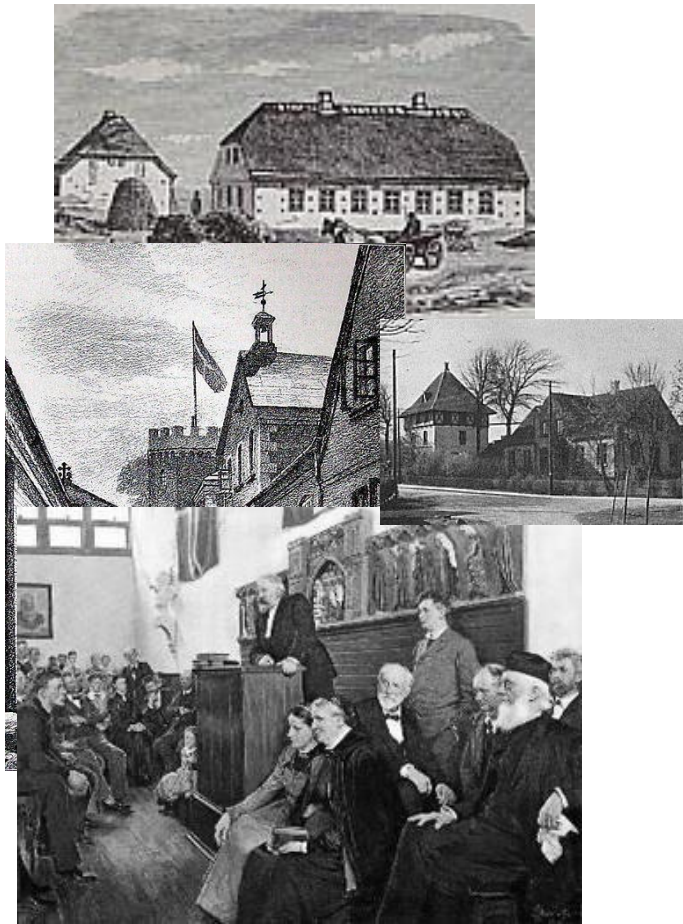
DANNELSESIDEALER OG INSTITUTIONER OMKRING 1860-1920

Den klassiske dannelse
Nyhumanisme: græsk og latin
Embedsmandselite
Den lærde skole
Universitetet indtil 1870

Den grundtvigske livsoplysning
Historisk-poetisk dannelse
Folkelig oplysning, det levende ord
Friskoler og folkehøjskoler
Vækkelse (Christen Kold)

Den rationalistiske oplysning
Nytte og færdigheder
Almue-, landbo- og realskolen
Positivism og brandesianisme
Universitetet efter 1870

FOLKEHØJSKOLER

- 15% af landboudommen var på højskole. 250.000 elever på mere end 100 højskoler 1864-1920
- Særlig atmosfære og stemning på grund af kostskoleformen: opholdet på kun fem eller tre måneder fik en enestående betydning for resten af elevernes liv
- Sekulære skoler i en hjemlig og kristen atmosfære
- Næst efter folkeskolen var højskolen den mest betydningsfulde institution for både **uddannelsen** og **dannelsen** af den danske landbefolkning: Afgørende for folkestyre og økonomisk vækst
- Historisk-poetisk livsoplysning og dannelse: Det levende ord, åndsfrihed og undervisning som en hjertesag var afgørende
- Eksamen bandlyst

FAG PÅ HØJSKOLERNE (VINTER)
UGENTLIGE TIMER (ANTAL SKOLER)

	<u>1878/79</u>	<u>1888/89</u>
Dansk	12 (51)	11 (57)
Oplæsning og litteraturhistorie	4 (47)	4 (50)
Danmarkshistorie	4 (50)	4 (56)
Verdenshistorie	4 (46)	4 (46)
Bibel- og kirkehistorie	3 (6)	3 (21)
Statsforfatning	1 (18)	2 (26)
Geografi	4 (47)	3 (55)
Matematik, regning, bogføring	6 (51)	7 (57)
Tegning, landmåling og nivellering	4 (38)	6 (55)
Naturfag (undtagen kemi)	3 (46)	4 (55)
Landbrugsfag og kemi	4 (37)	8 (40)
Fællessang	2 (27)	2 (33)
Gymnastik	3 (14)	5 (32)

Derudover udbød mange højskoler kurser om landbrug, mejeribrug, havebrug, håndværk og fiskeri og en del højskoler havde forsøgsstationer. På sommerskolen for piger var der bl.a. hjemkundskab og biologi: Fokus på praktisk anvendelig naturvidenskab. Uddannelse til landmand og husmoder.

FRA KVINDEHØJSKOLEN I UBBERUP

"Det er den grundtvigske Højskoles uvisnelige Fortjeneste, at den har troet paa Menigmands Ret og Evne til at leve med i Aandslivet. Den har ikke villet spise ham af med de Smuler, der kunne falde fra de Lærdes Bord i Form af 'populær Videnskab', men bænket ham i selve Festsalen, hvor Historiens Fremstilling af Slægtens Udvikling og Digternes ypperste Værker er festretterne selv for de mest kultiverede Ganer."

"Livet er ikke en Mangfoldighedens Markedsplads, hvor det gælder for enhver at klare sig vel i den almindelige Kappelstrid, ej heller en Fest med Nydelse for Aand og Hjerte, men en Rejsefærd med et evigt Udgangspunkt og et evigt Maal. Ja Livet er helligt ved sin Oprindelse: en Gave fra Gud"

Hovedfag: dansk og historie, som de mest "Aands- og Hjertedannende", der optager ½ af timerne fortrinsvis i form af foredrag.

(Jannik Lindbæk: "Folkehøjskolens Maal og Midler", *Dansk Tidsskrift*, 1900, s. 351-359)

DET HISTORISK-POETISKE DANNESESSYN

Jakob Knudsen (1858-1917)

"At vække og danne folkeligt [dansk]: gennem Sproget og gennem Historien, - er da, overfor den Enkelte, det samme som at vække og danne *menneskeligt*, og denne menneskelige Dannelse er netop Folkehøjskolens oprindelige, egentlige, høje Maal." ("Om folkelig Vækkelse og Dannelse", 1904, i *Livsfilosofi*, s. 97

1950-1970

Den politiske, litterære og koldske højskole

NYE TIDER

”Det var ret ligetil for de første generationer i højskolens arbejde. Det var folk med et fast ståsted og en grundmuret overbevisning. Men det kan være vanskeligt for lærerne nu, fordi så meget af vor kulturs fundamenter er smuldrede, og læreren står ofte lige så usikker i spørgende over for de store spørgsmål som eleven, men så må de spørge sammen, indtil nye fundamenter får bærekraft.” (J.Th. Arnfred: *Askov Højskole i Mands Minde*, 1965, s. 230)

- Landbokulturens død (fra 60% af eleverne i 1950 til 22% i 1970)
- Kristendommens krise
- Fremskridtstroens forlis
- Civilisationskritikkens gennembrud i Danmark

DEN POLITISKE HØJSKOLE: KROGERUP

- Hal Kochs brug af Grundtvig:

”Grundtvig [træder] op som den, der ved sine skoler har omformet et helt folk.”

”Demokratiet kan aldrig sikres – netop fordi det ikke er et system, der skal gennemføres, men en livsform, der skal tilegnes. Det drejer sig om et sindelag, der skal bibringes hvert nyt slægtled. Derfor er det folkelige oplysnings- og opdragelsesarbejde nerven i demokratiet”

(Hal Koch, *Hvad er demokrati?*, 1991 [1945], s. 45, s. 13)

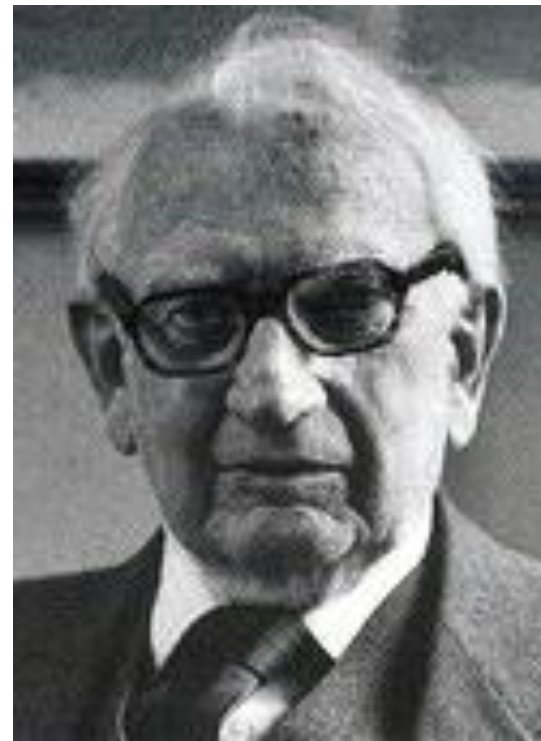
- Medborgerskab og demokratisk dannelse
- Hal Koch (1904-1963) var forstander for Krogerup Højskole 1946-1956
- Relativt marginaliseret blandt højskolerne (Jf. Korsgaard 1997)

DEN LITTERÆRE HØJSKOLE: ASKOV

- Heretica og Asperup-møderne
- Teologi, filosofi, litteratur og kunst
- Videnskabs- og modernitetskritik: mennesket som gåde, ikke som problem
- Det historiske syn mere i baggrunden, men stadig Grundtvig som autoritet
- Det menneskelige frem for det politiske, ideologiske eller teknokratiske:

“Opgaven er måske den ganske simple at gøre opmærksom på, at intet menneskeligt problem i dag kan løses ved sagkundskab og effektivitet alene, altså gøre opmærksom på at der ganske vist er brug for teknikere og specialister, men at der i endnu højere grad er brug for mennesker med hjerte og samvittighed, mennesker med medmenneskelig fantasi.”

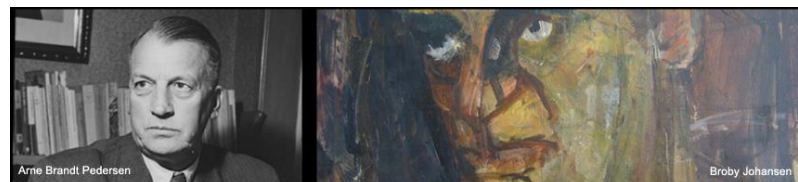
(Knud Hansen: “Folkeopdragelse i nutiden”, *Dansk Udsyn*, 1963, s. 363-383)

Knud Hansen 1898-1996
Forstander 1953-68 og 1970-71

DEN KOLDSKE OG DEN KUNSTNERISKE HØJSKOLE: VRÅ

- Arne Brandt Pedersen (1897-?)
Forstander 1934-1966
- Kristen vækkelse og forkyndelse
- Kunstkurser
- Lokal landboudom
- Kristendom og kulturradikalisme

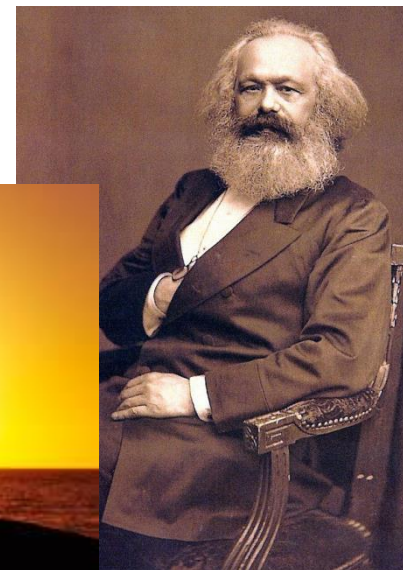

1970-1990

Den kreative, terapeutiske og marxistiske højskole

FARVEL TIL HISTORIEN

- Ungdomsoprøret 1968-1971
 - Fragmentering: fra fællesfag til linjefag og valgfag
 - De historiske og litterære fag blev fortrængt af kreative, musiske, terapeutiske, spirituelle og samfundskritiske fag og skoler
 - Foredragssale blev omdannet til teatersale, musiklokaler og værksteder
 - Grundtvigsk livsoplysning og demokratisk dannelse blev omdefinert til new age selvudvikling og til socialistisk samfundsomvæltning
 - Socialistiske højskoler: "højskolens formål er at bekæmpe kapitalismen og indføre socialismen"
- (Uffe Geertsen, Kolding)

1990-2018

Livsoplysning, konkurrencestat og selvudvikling

MELLEM DANNELSE OG NYTTE

- Fortsat specialisering af højskolerne (idræt, kunst, selvudvikling m.v.)
- Nyttige kompetencer: forberedelseskurser til videregående uddannelser

De 69 statsanerkendte højskoler i 2018:

28 almene højskole

17 fagspecialiserede højskoler

10 idrætshøjskoler

4 kristne og spirituelle højskoler

5 livsstilshøjskoler

3 seniorhøjskoler

2 ungdomshøjskoler

Lov om folkehøjskoler (2006, 2013):

§ 1. Loven omfatter folkehøjskoler, der tilbyder undervisning og samvær på kurser, hvis hovedsigte er **livsoplysning, folkelig oplysning og demokratisk dannelse**, og som er godkendt af kulturministeren til tilskud. Undervisningen skal have en bred almen karakter.

DEN RENE OG DEN URENE HØJSKOLE

Jørgen Carlsen, forstander for Testrup Højskole fra 1986-2017.

- Frankfurterskole og kulturradikalisme kombineret med livsoplysning hos Grundtvig og K.E. Løgstrup
- Kamp på de indre linjer for den 'rene' højskole:
"En stor del af den højskolebevægelse, som ifølge Løgstrup skulle være en slags kulturel frontkæmper (apropos 'Højskolens nye fronter'), er blevet til noget andet: en dresseret skødehund, der ligefrem beder om at få statsligt halsbånd, hundetegn, snor og selvfølgelig skålen fyldt med hundekiks. [...] bestandig optaget af at legitimere sig i forhold til en økonomisk vækstfilosofi baseret på kompetencetænkning og konkurrencefremmende foranstaltninger." ("Opsang til højskolen – Løgstrup og højskolen", i *Løgstrups mange ansigter*, 2005, s.402)
- Vækkelse er at "hensættes i forundring og betagelse over livets gådefuldhed" ("Højskolens Anliggende", 2012, s. 157). Forundringsparathed, livsoplysning

HØJSKOLEPÆDAGOGIK ANNO 2018 - TENDENSER

Rasmus Kolby Rahbek og Jonas Møller: *Højskolepædagogik, 2015:*

- Historisk-poetisk livsoplysning: fælles erfaringer, det poetiske, ikke-rationelle sprog, men ikke undervisning i historie og litteratur som oprindeligt.
- Undervise "med fag", ikke undervise "i fag".
- Folkelig oplysning: fælles verden, oplysning mellem folk, ligeværdig samtale
- Højskolelærernes selvforståelse: fællesskab, frihed, engagement og personlig udvikling

Højskolens kampe:

- Del af en pædagogisk dannelsesalliance mod konkurrencestat og ensidig kompetencetænkning
- Front inden for højskolen: verdensåbnende dannelse eller navlepillende selvudvikling?

UDVALGTE KILDER

Historiske fremstillinger:

Gunhild Nissen: *Udfordringer til højskolen*, 1994

Ove Korsgaard, *Kampen om lyset*, 1997

Jes Fabricius Møller: *Grundtvigianisme i det 20. århundrede*, 2005

John A. Hall, Ove Korsgaard og Ove Kaj Pedersen (red.) *Building the Nation: Grundtvig and Danish National Identity*, 2015

Synspunkter på højskolens ledende ideer:

Johannes Rosendahl (red.), *Højskolen til debat*, 1961

Finn Slumstrup (red.), *Højskolen til debat 1984*, 1984

Tobias Beck et al. (red.) *Hvorfor skal hverdagen ligne en slutspurt?* , 2012

Rasmus Kolby Rahbek og Jonas Møller: *Højskolepædagogik: En fortælling om livsoplysning i praksis*, 2015

Tidsskrifter:

Dansk Tidsskrift, Højskolebladet, Dansk Udsyn